

Novela zákona o lesích – konečně svoboda volby

Tomáš Vrška

Dne 26. června 2025 byl podpisem prezidenta republiky dokončen proces schválení novely zákona o lesích č. 289/1995 Sb. Stalo se tak po 30 letech od přijetí stávajícího platného zákona. Příprava novely a její projednávání vyvolalo zejména v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky řadu diskusí a obav

o budoucnost našich lesů a bylo spojeno i s řadou dezinformací. Není cílem tohoto příspěvku taxativně vyjmenovat a komentovat všechny změny, zaměříme se polemicky na ty, které byly často diskutovány i v kruzích blízkých ochraně přírody.



Obr. 1 I takto může vypadat stejnověká buková monokultura vzniklá vícefázovou clonnou sečí. Tloušťková i výšková diferenciacie je vytvořena inteligentní prací lesníka s reakcí stromů na uvolnění v převodu na model hodnotového přírůstného bukového hospodářství. Pojmy jako věk, zakmenění, obmýtí zde postupně ztrácejí smysl. Místo nich jsou klíčové pojmy celkový běžný přírůst, zastoupení stromů v tloušťkových třídách a cílová tloušťka pro těžbu. Foto Tomáš Vrška

Naléhavá potřeba změny

Napříč společností i politickým spektrem nebyla zásadní pochybnost o potřebě novelizace zákona. Důvodů bylo více:

- I. Stávající zákon byl napsán a přijat v době, kdy existovala obava o budoucí stav lesů vrácených státem v restitucích rozličným vlastníkům – privátním i veřejným. Proto měl více přísných parametrů, které navíc (a to je druhý důvod)...
- II. ... byly striktně postaveny na modelu lesa věkových tříd, protože z dob reálného socialismu a centrálního plánování všeho jsme nic jiného neznali, neaplikovali. Takže obmýti 80 let, zakmenění nejméně 7 (resp. 0,7), zalesnění do 2 let, zajištění porostu do dalších 5 let atd. – to vše jsou limity lesa věkových tříd; uniformního stejnorodého lesa, obnoveného zpravidla uměle. V takových porostech se totiž tyto parametry dají snadno a docela přesně měřit. Jakmile ale začnete pracovat s pestřejším lesem (druhově i prostorově diferencovaným), přestávají parametry lesa věkových tříd fungovat a ocitáte se v právním vakuu – to je další významný důvod pro novelizaci (Obr. 1).
- III. S předchozím bodem souvisí i jednoznačná potřeba rozvolnění přísných parametrů z důvodu nástupu účinků klimatické změny, která nerozlišuje formu vlastnictví. Chceme-li mít lesy druhově pestré, jemně smíšené, výškově a tloušťkově rozrůzněné, s jemnou ploškovitostí růstových fází, s dominantním využitím přirozené obnovy – tedy lesy, kde vyšší podíl růstových procesů řídí přírodní síly, a ne člověk, nelze je svazovat unifikujícími parametry. To byl důvod, proč liberalizaci prosazovali praktičtí lesníci se zkušeností z uplatnění nepasečných modelů hospodaření s vyšším využitím výběrných principů prostřednictvím své organizace Pro Silva Bohemica.
- IV. A existují ještě dva – společenské – důvody. Poslední tři desetiletí zažíváme proces velmi rychlé změny společnosti v otázce očekávaných užitků z lesů. Dnešní převážně městské obyvatelstvo, trávící stále více času před modře zářícími monitory, chodí do lesů relaxovat a najednou mu vadí hluk lesní výroby, rozježděné cesty (které primárně slouží lesníkům, kteří je také postavili), lov zvířete a většinou „za to mohou lesníci“. Lesy potřebují proměnu, která bude lokálně i regionálně variabilní – ekologicky, produkčně i z hlediska nehmotných užitků.



Obr. 2 – Tvorba sítě biotopových stromů po bavorském způsobu (strom s modrou vlnovkou). Lesník vybírá stromy různých dimenzí (mohutné, středně silné i např. křivé podúrovňové), tak aby jich měl v průměru 5 ks/ha, a tyto stromy nesmí těžít a jsou ponechány k dožití a následně k úplnému zetlení. Když nějaký strom odumře a kmen padne na zem, vyhledá nový biotopový strom z množiny žijících stojících stromů. Tím je zajištěna kontinuita neustálého doplňování nových biotopových stromů roztroušeně po celém majetku. Lesník zaznamenává do mobilní aplikace souřadnice, druh a výčetní tloušťku – jednoduché, snadno kontrolovatelné. A za to pobírá platbu za poskytování ekosystémových služeb v lese 100 EUR/ha/rok. Na fotografii majetek barona Rotenhana. Foto Tomáš Vrška

- V. Druhým společenským důvodem pro změnu zákona je – doufám – myšlenkový posun ve fungování společnosti. Stávající zákon je napsán v duchu přísných pravidel, aby každý, kdo se od nich odchýlí, mohl být potrestán, protože ho *a priori* považujeme za drancovatele lesa. Je to dědictví komunistického myšlení, kdy je každý neustále podezřelý. Zákon se podařilo do jisté míry převrátit do pozice, kdy méně regulativů dává tvořivou volnost vlastníkovu lesa nebo jeho lesníkovi a ovšem i vyšší zodpovědnost. Cílem k dosažení dlouhodobých cílů už nebude jenom omezení, ale zvýší se účinek dobrovolné motivace – to je přece známka vyspělejší společnosti.

Obnova porostů

Výrazným pozitivním změkčením zákona je prodloužení doby pro obnovu porostu na 5 let ze stávajících 2 let a dosažení stavu zajištěné kultury/nárůstu na 10 let (5+5) ze stávajících 7 let (2+5) (§ 31 odst. 6). Existovaly návrhy ekonevládních

organizací na ještě delší prodloužení, stejně jako zazněly návrhy na neměnnost existujících parametrů. Stávající posun je nepochybně pozitivní, 10 let už umožní každému obnovit porost i zcela přirozenou cestou přes prvotní nálet pionýrských dřevin. Je to samozřejmě politický kompromis, ale přispěje k silnějšímu využití přírodních sil při obnově porostů.

Více diskutovaným parametrem ale bylo zrušení povinnosti použít při obnově porostů vyhláškou předepsaná procenta melioračních a zpevňujících dřevin (MZD) pro lesy ve všech formách nestátního vlastnictví. Byli jsme svědky manipulativních prohlášení typu: „V lesích se nově budou moci pěstovat monokultury“ (TZ Hnutí Duha 11. 6. 2025). Sice jsme měli třicet let v zákoně povinnost použít vyhláškou definovaný podíl MZD a všichni za to dostávali příspěvky na sazenice, ovšem kdo chtěl mít monokulturu, tak ji stejně má. Protože přítomnost podílu MZD se kontroluje ve stadiu zajištěné kultury. Pro ujasnění: když na určitém stanovišti, kde je např. 25 % povinný podíl

MZD, vysázíte tři řádky smrku a jeden řádek MZD (např. buk) a v první prořezávce (která se dělá až po zajištění kultury) schematicky vyřezáte řádky buku, tak máte opět monokulturu. Takto to dělají ti lesníci, kteří nepochopili vliv klimatické změny, a jak vidno, ani současný zákon jim v tom nezabránil(!), a navíc stát zaplatil vlastníkově peníze, které byly vlastně zneužity. Takoví lesníci i vlastníci bohužel dosud jsou, jdou napříč všemi typy vlastnictví, ale je jich opravdu málo. Naprosto převažující většina lesníků i vlastníků pochopila, že není jiné cesty než směřovat ke smíšeným porostům, více prostorově diferencovaným. A ti budou dnes MZD do porostů zavádět i bez ohledu na liberalizaci zákona, tedy i bez zákonné povinnosti, nehledě na stoupající trend využití přirozené obnovy i pionýrských dřevin. Pokud se podíváme na data ze Zelených zpráv MZe, tak mezi lety 1950–1998 (za 48 let) se zvýšil podíl listnatých dřevin z 12,5 na 22,4 % (dle plochy porostní půdy) a mezi lety 1998 (teprve zde se začínal projevovat vliv zákona 289/1995 Sb.) až 2023 (za 25 let) se podíl listnáčů zvýšil z 22,4 na 30,1 % (dle plochy porostní půdy). Zrychlení změny druhové skladby lesů je evidentně pozitivní a samozřejmě by mohlo být ještě rychlejší, ale to dnes už nezrychlí zákon, to zrychlí pozitivní (finanční) motivace lesníků, kteří jsou „vyučeni“ kalamitou z let 2016–2020.

Jiné, často používané řešení v uplatnění MZD je ve způsobu výsadby (opět zjednodušíme pro ilustraci), např. na hektarové holině je 0,75 ha souvislé vysazeného smrku a 0,25 ha souvislé plochy buku – tedy výsadbou vznikly dvě monokultury vedle sebe. Je to samozřejmě lepší než 1,00 ha smrku, ale z pohledu budoucnosti porostů jsou chybou i bukové monokultury ve středních a nižších polohách. A to je také v souladu se stávajícím zákonem. Takže monokultury bylo možno sázet a sázely se i za současného zákona.

Ekosystémové služby a tlející dřevo

Novela zákona zavádí institut platby za ekosystémové služby (nově v § 46b), přičemž podmínky poskytování plateb stanoví vláda nařízením. Jedná se o nové a důležité ustanovení, i když zavedení vládního nařízení není časově limitováno a samozřejmě bude nenárokové jako dosavadní nařízení vlády č. 30/2014, podle kterého se poskytují příspěvky na hospodaření. Pokud budou platby za ekosystémové služby dobře



Obr. 3 – Pokročilá forma modelu Dauerwald středních poloh. Pokryvnost korun (zápoj) je téměř stoprocentní, ale díky výškové diferenciaci a nepravidelné distribuci plošek různých růstových fází je vnitřní porostní prostředí světelně velmi variabilní, tedy podporující i obnovu dubu (a biodiverzitu obecně), a přitom měřit v takovém porostu zakmenění je zcela irelevantní s ohledem na způsob konstrukce tohoto parametru. Novela zákona otevírá dveře pro standardní využití nepasečných modelů hospodaření. Foto Tomáš Vrška

nadefinované, může to významně motivovat vlastníky lesů k jejich postupné přeměně na smíšené, strukturně i texturně diferencované lesy. Zkušenosti ze zahraničí, kde se tyto služby již proplácejí (Irsko, Lucembursko, Švýcarsko), ukazují, že klíčové je nalezení relativně jednoduchých kritérií.

Taktéž dlouhodobě diskutovaná a nepochybná potřeba ponechávání většího množství tlejícího dřeva v lesích zůstává jako dosud v poloze úkolu pro Ministerstvo zemědělství připravit vyhlášku stanovující minimální množství těžebních zbytků a stromů nebo jejich částí určených k zetlení (§ 33 odst. 8). Je pravdou, že při jednáních o novele zákona nebylo nalezeno konsenzuální řešení této otázky. V kontextu liberalizace zákona proto převážil názor na řešení prováděcí vyhláškou. Do zákona neprošly návrhy např. na povinné ponechávání určitého počtu kmenů po mýtní těžbě k zetlení. Z pohledu přírody blízkého obhospodařování lesů, kdy nerozlišujeme mezi výchovnou a obnovní těžbou, se jedná o neměřitelné kritérium, protože pokaždé těžíme velmi rozličné tloušťky kmenů najednou. Pro praktické využití v ČR

se nabízí bavorský model, který je jednoduchý, praktický a funguje na bázi jednoduché aplikace, se kterou při kontrole pracují i orgány státní správy poskytující vlastníkům finanční příspěvek (**obr. 2**).

Z pohledu ochrany přírody i poskytování ekosystémových služeb je nepochybný přínos v umožnění pastvy v lese. Ta je kritizována z pohledu ztráty na produkci, což ale opět má být svobodné rozhodnutí vlastníka – chce pást a mít zničenou nebo omezenou produkci kvalitního dříví? Je to jenom jeho rozhodnutí. Pastva na druhé straně může přispět k lokálnímu zvýšení biodiverzity, ale vždy to bude minoritní záležitost, podpořená spíše složkami ochrany přírody.

Jednoznačně pozitivním přínosem je umožnění budování tůň do 1 000 m² v lese bez nutnosti stavebního povolení. Zde se můžeme velmi rychle – při dobře nastavené motivační podpoře – posunout nejenom v zadržování vody v lese/krajině, ale také v podpoře biodiverzity, která je dobrá pro všechny – vlastníka lesa i společnost.



Obr. 4 Převod na les výběrný po 50 letech z původního převážně smrkového porostu. V některých porostech, což je nejmenší trvalá jednotka rozdělení lesa, ke které se vztahuje hodnocení podílu MZD, nedosahuje v přirozené obnově podíl MZD požadovaného vyhláškového podílu. Zde se přírodní síly i lesník, který je využívá, neřídili zákonem(!). Přesun finanční podpory podílu MZD do motivačních nástrojů zajistí jejich smysluplné využití, a ne využití za každou cenu. Foto Tomáš Vrška

Hospodářsko-úpravnické parametry

Odklon od výhradního pojetí lesa věkových tříd, tak jak je nastaven ve stávajícím zákoně, znamená opuštění kritéria zakmenění pro posouzení intenzity rozvolnění porostu před zahájením obnovy – dosud nebylo možno rozvolnit porost před 80 lety věku pod zakmenění 0,7, nyní nahrazujeme zakmenění pojmem zápoj (korun porostu) a nesmí klesnout pod 6, resp. 0,6 plného zápoje korun. To již nebude legislativně bránit výraznější diverzifikaci porostu nejenom

tloušťkové, ale i výškové (**obr. 3**), protože při jemnější ploškovitosti růstových fází v rámci jedné porostní skupiny je měření zakmenění neobjektivní, naopak hodnocení zápoje je jednodušší a objektivnější jak pro stejnorodý les věkových tříd, tak pro diverzifikovaný porost. V diverzifikovaném porostu může zakmenění kolísat, ale zápoj může zůstat stabilnější, což je z hlediska ekologických (a přeneseně i produkčních) parametrů lesa důležitější.

Diskuse zaznívaly též u problematiky snížení obmýtí pro porosty lesa věkových tříd

z dosavadních 80 let na 60 let (§ 33 odst. 6). Zde je důvod jednoznačný – snaha zachránit alespoň část produkce ze stávajících smrkových a borových porostů, které budou i nadále čelit klimatickým extrémům a kalamitám, které přijdou – je jenom otázkou kdy. Nejde ale jenom o peníze – jsou to spojené nádoby s budoucí podobou lesů. Pokud začneme dříve stejnorodé porosty obnovovat i pasečnými prvky anebo strukturujícími zásahy anebo kombinací obou, budeme mít vytvořené lepší podmínky pro převod bez velkoplošných kalamitních holín a zároveň díky prodeji nekalamitního dříví za vyšší cenu i peníze na vnášení chybějících listnatých dřevin, jejichž sazenice jsou dražší a péče o kultury náročnější než u obvyklých jehličnanů – smrku a borovice.

Pestřejší lesy a hospodaření v nich nelze paušálně nařídit

Položme si otázku: proč asi v lesnický nejvyšších zemích, které jsou nám příkladem v otevřenosti myšlení a nových přístupech, mají nejjednodušší lesní zákony? Protože se legislativně dříve než my vzdali uniformního lesa věkových tříd a vědí, že transformace stejnorodého lesa na les s nepravidelnou strukturou a jemným smíšením dřevin není možná s parametry pro les věkových tříd. Využijeme-li více přírodních sil v procesu pěstování lesů, nemůžeme čekat, že se budou chovat „jak zákon káže“ podle jednotných pravidel. Proto se česká pobočka hnutí Pro Silva, sdružující praktické lesníky hospodařící přírodě blízce (zjednodušeně – nepasečně), aktivně zapojila od počátku tvorby novely do její přípravy a novelu podporuje. Je třeba si uvědomit, že lesníci, kteří třicet let hospodařili nepasečně, se na řadě míst dostávají do konfliktu se stávajícím zákonem – např. v otázce využití MZD (**obr. 4**).

Všichni si jistě uvědomujeme, že pestrý les = méně regulativů = větší odpovědnost praktického lesníka. Ale aby kýžená transformace lesnictví proběhla, musí být splněny tři podmínky: i) lesník musí chtít, ii) lesníkovi to je vlastníkem lesa umožněno (tedy „smí“), anebo to po něm dokonce vyžaduje a iii) lesník to musí umět. Aby to uměl, tak se to musí někde naučit, a naučí se to jenom u někoho, kdo to už dělá a má hmatatelné výsledky. Zde teorie nestačí. Ale přesvědčujte někoho opatrnějšího o změně, kterou značně blokuje stávající legislativa. Proto potřebujeme liberální zákon o lesích. ■